

УДК 371.715

СОЦІОГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Шайнер Г.І., к. пед. н.,
доцент кафедри іноземних мов
Національний університет «Львівська політехніка»

У статті розглядаються соціогуманітарні аспекти іноземної підготовки студентів ВНЗ у процесі викладання іноземних мов, описано їхні основні складові. Доведено, що соціогуманітарна сфера суспільства – складна багатоаспектна система, що охоплює всі сторони життєдіяльності людини, умови якої покликані, з одного боку, формувати, а з іншого – забезпечувати дедалі зростаючі потреби людини в саморозвитку та самореалізації. Відзначається науковий аналіз цієї проблеми.

Ключові слова: соціогуманітарний аспект, студенти, іноземна мова, викладання, вищий навчальний заклад.

В статье рассматриваются социогуманитарные аспекты иноязычной подготовки студентов вузов в процессе преподавания иностранных языков, описаны их основные составляющие. Доказано, что социогуманитарная сфера общества – сложная многоаспектная система, охватывающая все стороны жизнедеятельности человека, условия которой призваны, с одной стороны, формировать, а с другой – обеспечивать все возрастающие потребности человека в саморазвитии и самореализации. Отмечается научный анализ этой проблемы.

Ключевые слова: социогуманитарный аспект, студенты, иностранный язык, преподавание, высшее учебное заведение.

Shayner H.I. SOCIO-HUMANISTIC ASPECT OF FOREIGN LANGUAGE TRAINING AT HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

The article deals with socio-humanitarian aspects of students' foreign language training at higher educational institutions in the process of foreign languages teaching and describes their main components. The socio-humanitarian sphere of society is stated to be a complex multidimensional system that covers all aspects of human life, the conditions of which are guaranteed, on the one hand, to form, and on the other hand, to provide ever-increasing needs of the person to self-development and self-realization. The scientific analysis of this problem is highlighted.

Key words: socio-humanitarian aspect, students, foreign language, teaching, higher educational institution.

Постановка проблеми. Знання про поняття та предмети, особливо в контексті того, що у значній частині світу вони входять до повсякденного вжитку, є не лише першим кроком до усвідомлення необхідності користуватися такими самими предметами чи здійснювати подібні дії, а й певним стимулом до їх використання. Мова є соціокультурним феноменом, тому під час викладання іноземної мови, наприклад англійської, необхідно враховувати риси відповідної лінгвокультурної спільноти (англійської), а саме: особливості повсякденного життя, умови/рівні життя, міжособистісні стосунки, цінності, ідеали, норми поведінки (пов'язані з такими чинниками, як соціальний клас, суспільно-професійні групи, регіональна культура, традиції та соціальні зміни, мистецтво тощо). На сучасному етапі державотворення особливого значення набувають завдання розвитку людини, суспільства, наближення рівня життя населення України до європейських стандартів. Вирішення цих завдань неможливе без ви-

сокопрофесійного підходу до формування та реалізації державної політики в соціогуманітарній сфері.

Спрямування освіти XXI століття має яскраво виражений міжнародний характер. Актуальність завдань соціогуманітарного розвитку суспільства зумовлюють необхідність всебічного розгляду сутності, змісту, проблем і перспектив соціогуманітарного розвитку українського суспільства.

Соціогуманітарна сфера суспільства – складна багатоаспектна система, що охоплює всі сторони життєдіяльності людини, сфера, умови якої покликані, з одного боку, формувати, а з іншого – забезпечувати дедалі зростаючі потреби людини в саморозвитку та самореалізації. Процес навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі має забезпечувати студентів не тільки відповідним рівнем знань мови, вміннями та навичками використовувати її в різноманітних ситуаціях, а й сприяти успішній реалізації потенціалу навчального предмета [2, с. 18].

Трансформаційні процеси, які відбуваються в суспільному житті України протягом останнього десятиліття, ігнорування органами державного управління духовної складової розвитку суспільства призвели до виникнення суперечностей не тільки в духовному житті, а й у соціально-економічному розвитку та політичній сфері, взаємовідносинах між етносами. Як зазначає І. Надольний, без досягнення певного рівня духовності важко сподіватися на прискорення процесів економічного реформування, а без сформованої україноцентристської свідомості з чітко визначеними параметрами духовної культури, мови, традицій, історичної пам'яті, базових національних цінностей складно змінити атмосферу на всіх рівнях суспільного життя [3, с. 6]. Найбільш «масовою» складовою глобалізації сучасної української науки є Інтернет, що одночасно стає її головним технічним засобом. Більша проблема з глобалізацією змістового аспекту сучасної української науки, що теж є важливою складовою її глобалізації. Зазначимо, що, попри постійно декларовану інтернаціональність науки, вона завжди мала національні особливості, що виявилися у специфіці її соціальної організації, у своєрідності знань, які віднаходили українські вчені. Нині українська наука за своїм змістом дедалі більше зближується із західною, причому зближення найпомітніше у сферах, раніше найбільш віддалених, – у соціогуманітарних дисциплінах. Дуже важливий і цікавий аспект глобалізації сучасної української науки – зміна соціально-психологічного вигляду українського вченого, його поступове наближення до міжнародних стандартів. У цьому контексті доцільно виокремити ще одну лінію глобалізації сучасної науки – її соціальну й психологічну глобалізацію.

Соціальна глобалізація досить тривіальна, її суть – у поступовому, хоча й повільному відмиранні радянських форм організації науки й дедалі активнішому поширенні західних форм. Набагато менш тривіальною є глобалізація психологічного контексту науки, специфіка якого значно впливала на її самобутність. Особливості цього контексту – взаємини між ученими, мотивація наукової праці, система цінностей, що зумовлювала «культ служіння суспільству» тощо. Ще один ракурс глобалізації сучасної науки – глобалізація системи її відносин із суспільством. Якщо раніше ці відносини були романтичними (на полюсі науки – «культ служіння суспільству», на полюсі суспільства – «романтичний сцієнтизм»), то нині вони теж прагматизуються. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти

визначають основні напрями підготовки студентів гуманітарного спрямування, що передбачає досягнення студентами достатнього рівня іншомовної комунікативної компетенції у сферах загальної та професійної комунікації [5, с. 14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепція комунікативної стратегії навчання знайшла відображення в роботах багатьох науковців: Г. Бородіної, О. Коваленко, А. Леонтьєва, Ю. Пасова, Г. Рогової та інших. Питаннями теорії міжкультурної комунікації займалися Т. Астафурова, П. Донець, І. Зимня, І. Лейфа, Р. Портер, Л. Самовар, В. Сафонова, С. Тер-Мінасова, Г. Томахіна, І. Халеєва, І. Цатурова, концепції діалогу культур висвітлені М. Бахтінім, В. Біблером та іншими вченими, дослідження, що стосуються комунікативних ускладнень між представниками різних культур і стратегій їх подолання, переважно належать зарубіжним ученим, таким як А. Вежбицька, У. Гудікунст, С. Кім, Т. Ларіна, Г. Маркус, Г. Тріандіс, Е. Холл, Г. Хофстеде; проблему толерантності в межах міжкультурної комунікації розглядали У. Гюдікунст, П. Донець, Л. Знікіна, Т. Ларіна, В. Ніке, Т. Персікова, О. Садохін, В. Сафонова, С. Тер-Мінасова та інші; формування міжкультурної компетенції у ВНЗ розкрито в працях Р. Гришкової, Г. Копил та інших науковців.

Постановка завдання. У сучасному науковому світі спостерігається тенденція до розширення та поглиблення міжнародних контактів у різних сферах економічного, суспільно-політичного, соціального та культурного життя. Особливості політичного, економічного, соціального й культурного розвитку сучасного світу щораз виразніше демонструють зміцнення взаємозв'язків між різними країнами. Це виявляється не лише в розширенні практики культурного обміну, але й у зростанні кількості безпосередніх контактів між державними та соціальними інститутами, групами, громадськими рухами та людьми різних країн. У цьому контексті іноземна мова стає дієвим чинником соціально-економічного, науково-технічного та загальнокультурного прогресу. Однак технологічної готовності людської цивілізації до міжкультурної комунікації недостатньо. Необхідно виховати молодь, здатну виступати в ролі суб'єктів діалогу культур у світі, обтяженому міжетнічними, міжкультурними, соціально-економічними конфліктами та глобальними кризами людської цивілізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Справді, сучасне життя переконливо доводить, що знання іноземних мов і вміння працювати за комп'ютером є од-

ними з важливих умінь, якими повинна володіти людина, вступаючи у XXI століття. Рівень володіння іноземною мовою є показником культури особистості та суспільства загалом. У Європі, згідно з інформацією німецького Інституту економічних досліджень, кожний п'ятий працівник використовує знання іноземної мови в професійній діяльності. За словами організатора міжнародної конференції з іноземних мов і ділового спілкування у міжнародній економіці, Workshops and Exhibitions (ICWE), яка проходила під гаслом «Мови та професія», «міжкультурні знання в економіці вже давно не є конкурентною перевагою, а перетворились на соціальну необхідність».

Важливим є той факт, що світова спільнота не лише усвідомила нагальну потребу гуманізації суспільних відносин, її неминучість як єдиної альтернативи суспільному колапсу, деструктивним процесам і занепаду в усіх сферах життєдіяльності людства, а й інтенсивно шукає шляхи практичної реалізації гуманістичної людиноцентристської ідеології. Кожен студент повинен якомога раніше зрозуміти, що без знання іноземної мови неможливо вважати себе освіченою людиною, інтелектуальною особистістю, професіоналом. Попит європейського ринку праці ставить нові вимоги до володіння іноземними мовами. Зміст навчання іноземної мови є також компонентом системи, що складається з певним чином організованого навчального матеріалу й формується та реалізується в процесі навчання з огляду на цілі та завдання освіти на певному етапі розвитку суспільства [1, с. 9].

Іноземна мова – є однією з найважливіших складових частин гуманітарної освіти кожної людини.

Міжкультурна комунікативна компетенція містить і такі компоненти, які не входять у структуру іншомовної комунікативної компетенції, і містить знання про психологічні феномени, пов'язані з культурою як явищем і з міжкультурною комунікацією як особливим видом міжособистісного спілкування, а також відношення як афективний компонент спілкування, тобто наявність психологічного та афективного компонентів відрізняє міжкультурну компетенцію від іншомовної комунікативної компетенції [4, с. 22].

Рада Європи висунула та активно підтримує концепцію європейської освіти, що заснована на ідеї «спільного європейського дому». Її ідеологи зважають на те, що Європа – це спільнота, що має спільні духовні витоки й цінності. І, відповідно, європейський світогляд має ґрунтуватися на знаннях європейської спадщини, спільного історичного шляху протягом двох тисячо-

літь. Пошук відповідного професійно орієнтованого матеріалу вимагає від викладача перебувати в постійному пошуку, професійному зрості та розширенні кордонів у тому технічному предметі, що є основним для студентів. Викладач стикається з великою кількістю ускладнень на своєму шляху до забезпечення всіх лінгвістичних потреб студентів як майбутніх спеціалістів у певній галузі. Розглянемо найпоширеніші з них: аналіз навчальної літератури з іноземної мови; для успішного формування мовленнєвої компетенції необхідним є виконання завдань на розвиток діалогічного мовлення, однак для реалізації подібних завдань викладач має надати студентам структуру діалогу, навчити їх використовувати відповідні мовні кліше. Тому важливим є постійне підвищення рівня володіння засобами спілкування (лексичними, фонетичними, граматичними); викладач повинен максимально ущільнювати навчальний матеріал, використовуючи компенсаторну стратегію, що полягає в розвитку уміння обминати мовні труднощі шляхом їхньої синонімічної заміни відомим, але спрощеним лексико-граматичним матеріалом; хоча необхідність володіння іноземною мовою не викликає сумнівів у студентів вищого навчального закладу, однак реальний стан речей демонструє, що відсоток умотивованих студентів не перевищує третину групи; викладач сприяє усвідомленню потреби опанування іноземною мовою на високому рівні; психологічні характеристики студентів нерідко стають на заваді вільного спілкування іноземною мовою; для викладача надзвичайно важливим є створення сприятливого емоційного клімату на заняттях; специфіка курсу іноземної мови вимагає від викладача перебувати в постійному дидактичному, лінгвістичному та методичному пошуку для створення ефективних умов формування професійної комунікативної компетенції студентів вищого навчального закладу.

Тому викладачі іноземних мов намагаються моделювати мовне середовище, насичуючи освітній простір одиницями матеріальної культури, іншомовного побуту, формуючи в такий спосіб соціокультурну компетенцію, яка є складовою міжкультурної комунікативної компетенції.

У сучасних дослідженнях іншомовну комунікативну компетентність тлумачать як необхідний людині рівень сформованості досвіду міжособистісної взаємодії, щоб успішно функціонувати в суспільстві з огляду на власні здібності й соціальний статус [2, с. 13].

Соціолінгвістична компетенція – це здатність здійснювати вибір мовних форм,

використовувати й перетворювати їх відповідно до контексту. Мова відбиває особливості життя людей. Вивчаючи багатоманітність планів вираження, можна багато що зрозуміти й дізнатися про культуру країни мови, що вивчається. А це доводить до необхідності формування соціокультурної компетенції. Набуття соціокультурної компетенції не зводиться лише до формування глобальних уявлень про світ. Вона пропонує весь процес навчання іноземної мови. Певні вміння й навички в організації мовлення, вміння вибудовувати його логічно, послідовно й переконливо, ставити завдання й досягати поставленої мети – це вже новий рівень комунікативної компетенції, що в матеріалах Ради Європи названий стратегічним чи дискурсивним. Ключовим поняттям концепції вивчення іноземних мов у європейських країнах є «поріг комунікації», а методичними орієнтирами – правильна вимова й сучасне розмовне мовлення. Тож вивчення іноземної мови виходить за рамки педагогіки та набуває важливого політичного значення. Йдеться про переорієнтацію з оволодіння граматичними структурами на оволодіння живою мовою. Останньою зі складових комунікативної компетенції, але аж ніяк не останньою за значущістю («The last but not least») є соціальна компетенція. Вона передбачає готовність і бажання взаємодіяти з іншими, впевненість у собі, а також уміння поставити себе на місце іншого та здатність впоратися із ситуацією, що склалася.

Сфери мовного спілкування мають інформативну специфіку та являють собою сукупність складових предметів обговорення у відповідних сферах соціальної взаємодії. Це дає підставу визначити коло основних тем. На вибір тематики впливають комунікативні ситуації. Пропоновані тематика й комунікативні ситуації повинні відповідати реальним інтересам і можливостям студентів. У сучасній дидактиці акцентуються прагматична та соціокультурна складові комунікації, розширюються межі вивчення мови до навчання спілкуванню різними мовленнєвими засобами в певному ситуативному контексті. Цей підхід призводить до розширення викладання мови з вербальної сфери до охоплення й невербальної складової. Важливість невербального компоненту для успішного спілкування пояснюється, з одного боку, тим, що саме невербальне повідомлення є вирішальним у разі розбіжностей між змістом вербального та невербального сигналів [3, с. 14]. Здатність правильно декодувати невербальні елементи дає можливість усвідомити дійсні інтенції комуніканта й обрати правильний комунікативний крок. З іншого

боку, для побутового та щоденного спілкування характерним є скорочення мовленнєвого коду іноді лише до невербальної складової [6, с. 195].

Нерозуміння прийнятих у певному соціумі невербальних сигналів перешкоджає комунікації та, як наслідок, запобігає включенню до цього соціуму.

Висновки з проведеного дослідження. Проблема вивчення іноземної мови як одна з умов формування культури міжнародних взаємовідносин є актуальною для сьогодення, зважаючи на інтеграцію України до Європи та її стандартів. Вважається, що основним засобом спілкування є мова, а в багатогранному суспільстві – декілька мов. Ось чому вивчення іноземних мов набуває особливого статусу в нашій країні. І, безперечно, що ефективність комунікативно спрямованого навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах залежить від бажання та здатності студентів і викладачів навчатися та навчати. Зараз нормою вважається знання двох-трьох мов. А от у минулому, років сто тому, однією з ознак освіченості було знання кількох мов. Іноземної мови не можна навчити, її можна вчити тільки самому, а педагог повинен спрямовувати студента на його діяльність, активізувати його внутрішні якості, від рівня яких залежить успіх у навчанні, а надалі й майбутній професії. Інтеграція програмно-технічних засобів, засобів зв'язку, усіх інформаційних ресурсів і запасів знань у єдиний інформаційний простір стають основними чинниками трансформації сучасного світового простору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех В., Лукашевич М., Туленков М. Соціальна робота і формування громадянського суспільства: монографія. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. 599 с.
2. Вольфовська Т. Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети. Шлях освіти. 2001. № 3. С. 13–16.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання д-р пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. К.: Ленвіт, 2003. С. 24–73.
4. Персикова Т. Межкультурная коммуникация и корпоративная культура: учеб. пособие для студентов вузов по специальности «Лингвистика и межкультурная коммуникация». М.: Логос, 2006. С. 209.
5. Надольний І. Соціально-гуманістичний потенціал національної свідомості. Державне управління в Україні: реалії та перспективи: зб. наук. пр. / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. К.: Вид-во НАДУ, 2005. С. 32.
6. Елизарова Г. Формирование межкультурной компетенции студентов в процессе обучения иноязычному общению: дисс. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания». СПб., 2001. 317 с.